

نقض حق نشر در خودآرشیوی ریسرچ گیت

حمیدرضا جمالی مهموئی

چکیده

هدف: بررسی میزان نقض حق نشر ناشران توسط اعضای ریسرچ گیت در خودآرشیوی متن کامل مقاله‌ها.

روش‌شناسی: طی یک نمونه‌گیری تصادفی دومرحله‌ای، یک نمونه ۵۰۰ تایی از مقاله‌های انگلیسی‌زبان تمام‌متن مجله‌ها که در ریسرچ گیت موجود بود، انتخاب و اطلاعات آنها و نویسندگانشان از ریسرچ گیت گردآوری شد. سپس نقض حق نشر با توجه به سیاست ذکرشده ناشر مجله در سایت مجله یا سایت شریا/رومئو بررسی شد.

یافته‌ها: ۶۴ مقاله (۱۳/۴٪) پیش از چاپ (پیش از داوری)، ۲۶ مقاله (۵/۲٪) پس از چاپ (پس از داوری)، و ۴۰۷ مقاله (۸۱/۲٪)، فایل نهایی ناشر بودند. یافته اصلی این بود که ۴۰/۲ درصد مقاله‌های تمام‌متن برخلاف سیاست حق نشر ناشر و با نقض توافقنامه آنها در ریسرچ گیت بارگذاری شده‌اند. در مجموع، حوزه علوم اجتماعی مقاله کمتری نسبت به سایر علوم داشت، اما تعداد موارد نقض حق نشر در علوم اجتماعی بیش از سایر حوزه‌ها بود.

نتیجه‌گیری: مشکل عمده نقض حق نشر مربوط به مواردی است که نویسندگان از فایل نهایی ناشر برای خودآرشیوی استفاده می‌کنند. نظر به اینکه دویزیم مقاله‌های تمام‌متن ریسرچ گیت حق نشر را نقض کرده‌اند، لازم است این سایت برای رصد نقض حق نشر سازوکاری در نظر بگیرد.

کلیدواژه‌ها

حق نشر، ریسرچ گیت، نقض حق نشر، مقاله، مجله، خودآرشیوی، سپردنگاه، دسترسی آزاد، نویسندگان

نقض حق نشر در خودآرشیوی ریسرچ گیت

حمیدرضا جمالی مهموئی^۱

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۸/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۹/۱۱

مقدمه

ریسرچ گیت^۱، یک شبکه اجتماعی علمی است که سرور آن در برلین است که سال ۲۰۰۸ تأسیس شد. تا آبان ۱۳۹۵، این شبکه ۱۱ میلیون عضو از ۱۹۳ کشور جهان و بیش از ۱۰۰ میلیون اثر علمی داشت^۲. در سال ۲۰۱۵ به طور متوسط هر روز ده هزار نفر عضو سایت شدند و هر ماه دو میلیون اثر جدید به آن اضافه شد^۳.

ریسرچ گیت علاوه بر اینکه یک شبکه اجتماعی علمی است، یک سپردنگاه نیز محسوب می شود. چون این قابلیت را دارد که پژوهشگران متن کامل آثار خود را روی آن فراگذاری (آرشیو) کنند. برای درک بهتر نقش مهم ریسرچ گیت در دسترس پذیر کردن متن کامل مقاله های مجله ها به شکل رایگان کافی است به این نکته اشاره شود که ده درصد پیوندهایی که گوگل اسکالر در نتایجش به متن کامل مقاله ها ارائه می دهد مربوط به فایل هایی است که روی ریسرچ گیت قرار دارند و این سایت به تنهایی بزرگ ترین منبع منفرد متن کامل در نتایج گوگل اسکالر محسوب می شود (جمالی و نبوی^۴، ۲۰۱۵؛ مارتین - مارتین، اوردونا-مالی، آیلون و دلگادو لویز-کوزار^۵، ۲۰۱۴).

بعضی از این فایل های متن کامل را خود نویسندگان فراگذاری نکرده اند، بلکه خزنده های خود ریسرچ گیت آنها را از سپردنگاه های دیگر مثل آرزیو (arxiv.org) دریافت و به پروفایل نویسندگان اضافه می کنند. اما بسیاری از فایل ها را خود نویسندگان فراگذاری می کنند. ریسرچ گیت برای رعایت حق نشر ناشران به نویسندگان مقاله ها کمک می کند. به

۱. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه خوارزمی
h.jamali@gmail.com

1. ResearchGate.net
2. ResearchGate Fact Sheet, <https://www.researchgate.net/press>
3. <https://explore.researchgate.net/display/news/2015/01/21/Celebrating+6+million+members>
4. Jamali & Nabavi
5. Martin-Martin, Orduña-Malea, Aylón, Delgado López-Cózar

این شکل که به هر مجله یک صفحه اختصاص داده است و در آن به اطلاعات مربوط به سیاست‌های خودآرشیوی آن مجله پیوند می‌دهد (مثال: https://www.researchgate.net/jour-nal/0138-9130_Scientometrics). اما ریسرچ گیت رعایت حق نشر توسط نویسندگان هنگام خودآرشیوی را رصد نمی‌کند و خود نویسندگان مسئول این کار هستند. البته رعایت نکردن همیشه عمدی نیست و ممکن است نویسنده از سیاست ناشر آگاه نباشد که آن را رعایت کند و گاهی ممکن است آگاه باشد، اما به اندازه کافی به این مسئله اهمیت ندهد.

هدف پژوهش حاضر این است که میزان رعایت یا نقض حق نشر را در خودآرشیوی متن کامل مقاله‌های مجله‌ها توسط اعضای ریسرچ گیت بررسی کند. این مسئله از این نظر اهمیت دارد که میزان رعایت اخلاق پژوهش توسط نویسندگان و نیز میزان دسترسی رایگان غیرمجاز به مقاله‌ها را، که جزئی از دسترسی آزاد محسوب می‌شود، نشان می‌دهد. روشن شدن این پدیده از این نظر نیز مهم است که اگر نقض حق نشر شایع باشد، ریسرچ گیت لازم است اقدامی برای کاهش آن انجام دهد. در غیر این صورت، احتمال درگیری حقوقی ناشران با این سایت و حذف یا تغییر بخشی از خدمات این سایت وجود دارد. با وجود اهمیت مسئله، هیچ اطلاعی از این جنبه از مقاله‌های ریسرچ گیت در دست نیست. بنابراین، پرسش اصلی این است که چند درصد از مقاله‌های تمام متن که نویسندگان عضو ریسرچ گیت آنها را آرشیو کرده‌اند، توافقتنامه حق نشر ناشران را نقض کرده‌اند؟ پژوهش به این پرسش نیز می‌پردازد که آیا میان ویژگی‌های نویسندگان و مقاله‌های ناقض حق نشر با نویسندگان و مقاله‌های غیرناقض تفاوتی وجود دارد؟ منظور از حق نشر در این پژوهش، مفاد موافقتنامه میان نویسنده و ناشر مجله است که نویسندگان پیش از انتشار مقاله خود در مجله آن را می‌پذیرند.

موضوع این پژوهش به چند حوزه از نقض حق نشر توسط نویسندگان، خودآرشیوی و ریسرچ گیت مربوط می‌شود. در اینجا به آثار مرتبگی که به نقض حق نشر توسط نویسندگان و رعایت حق نشر در خودآرشیوی مرتبط هستند اشاره می‌شود، اما فقط به آن مواردی پرداخته می‌شود که به‌طور مشخص مقاله‌های ریسرچ گیت را بررسی کرده‌اند.

اگرچه پژوهش‌های معدودی در زمینه رفتار نقض حق نشر در میان مصرف‌کنندگان اطلاعات (به‌ویژه دانشجویان) انجام شده است (مثل پژوهش اینابا و یامازاکی^۱، ۲۰۱۵)، اما پژوهش‌چندانی در مورد این رفتار در میان تولیدکنندگان اطلاعات (نویسندگان) چه در ایران و چه خارج از ایران به‌دست نیامد.

در زمینه خودآرشیوی، تنها اثر مرتبط ایرانی، پژوهش اجاق و کوشا (۱۳۹۰) است که نشان داد که نویسندگان حوزه ریاضی بیش از سایر حوزه‌های علوم اقدام به خودآرشیوی

1. Inaba & Yamazaki

می‌کنند، اما آنها به جنبه‌های حق نشر نپرداخت. مرتبط‌ترین پژوهش خارجی در زمینه خودآرشیوی، پژوهش کوی^۱ (۲۰۰۹) است. وی ۱۴۸۱ مقاله را که ۷۷۱ عضو هیأت علمی یک دانشگاه امریکایی در صفحات شخصی خود فهرست کرده بودند بررسی کرد. از تمام مقاله‌های مجله‌ها ۳۲ درصد دارای لینک به نسخه تمام‌متن مقاله بودند، در حالی که ۷۷ درصد از مقاله‌ها قانوناً قابلیت خودآرشیوی داشتند. این دو عدد نشان‌دهنده میزانی از خودآرشیوی تحقیق‌نیافته بود. در کل، ۵۹ درصد از مقاله‌هایی که اعضای هیأت علمی خودآرشیوی کرده بودند نسخه نهایی ناشران بود و ۴۱ درصد نسخه دیگر (پیش از چاپ یا پس از چاپ). ۳۸ درصد از مقاله‌های تمام‌متن، حق نشر را نقض کرده بودند.

آمار مربوط به میزان نقض حق نشر (مثل ۳۸ درصد ذکر شده در مقاله کوی) لزوماً به معنای عمدی بودن این رفتار از سوی نویسندگان نیست. گد، اوپنهایم و پروبس^۲ (الف ۲۰۰۳) ذکر کرده‌اند که نقض حق نشر لزوماً یک رفتار عمدی نیست و پیمایش ۵۸۰ پژوهشگر توسط آنان نشان داده که یک‌سوم پژوهشگران درباره اینکه چه کسی مالک حق نشر مقاله‌هایشان است، آگاهی کافی نداشتند. علاوه بر این، میزان حق نشر می‌تواند به حقوقی که ناشران به نویسندگان می‌دهند نیز مرتبط باشد. پژوهشی در سال ۲۰۰۳ نشان داد که ۲۸/۵ درصد از ناشران هیچ حقی به نویسنده برای استفاده از اثرش نمی‌دهند و ۴۲/۵ درصد نوعی خودآرشیوی را پشتیبانی می‌کردند (گد، اوپنهایم، و پروبس، ب ۲۰۰۳). پژوهش جدیدتری در همین زمینه روی ۱۰۰ ناشر بزرگ نشان داد که ۸۰/۴ درصد از ۱/۱ میلیون مقاله نمایه‌شده در اسکوپوس در سال ۲۰۱۰ قابلیت خودآرشیوی داشتند. (لاکسو، ۲۰۱۴).

بعد دیگر نقض حق نشر این است که دسترس‌پذیر کردن مقاله به شکل غیرقانونی همیشه به دست خود نویسنده صورت نمی‌گیرد. تحقیق کاباناک^۴ (۲۰۱۶) روی سایت Lib-Gen نشان داد که اکثر ۲۵ میلیون سند موجود در این سایت (۴۲ ترابایت) مقاله‌هایی هستند که به شکل غیرقانونی و رایگان در اختیار عموم قرار گرفته‌اند. این مقاله‌ها یا توسط کاربران سایت (نه نویسندگان) و یا شیوه‌های دیگر در اختیار این سایت گذاشته شده است. پژوهش کاباناک نشان داد که ۳۶ درصد از مقاله‌های دارای DOI در این سایت قابل دسترسی بودند که این رقم برای مقاله‌های منتشر شده توسط سه ناشر بزرگ یعنی الزویر، اشپرنگر، و وایلی به ۶۸ درصد می‌رسید.

درباره ریسرچ‌گیت در پنج سال گذشته پژوهش‌های متعددی انجام شده است که به ابعدی مثل کاربرد آن به عنوان شبکه اجتماعی در پژوهش (جمالی، راسل، نیکلاس؛ واتکینسون، ۲۰۱۴) یا نقش آن به عنوان بستری برای کسب و افزایش اعتبار دانشگاهی (جمالی، نیکلاس، و هرمن، ۲۰۱۶) و موارد دیگر پرداخته‌اند. اصلی‌ترین پژوهشی که در

1. Covey
2. Gadd, Oppenheim, & Proberts
3. Laakso
4. Cabanac
5. Jamali, Russell, Nicholas, & Watkinson

زمینه مقاله‌های ریسرچ گیت انجام شد، پژوهش تلوال و کوشا^۱ (۲۰۱۶) است که نشان داد غالب مقاله‌های ریسرچ گیت، مقاله‌های تازه منتشر شده هستند و پوشش موضوعی مقاله‌ها یکسان نیست. به طوری که هنر و علوم انسانی، حرفه‌مندان سلامت و علوم تصمیم حضور ضعیفی در ریسرچ گیت دارند.

پژوهش‌ها نشان‌دهنده کاربرد روبه گسترش ریسرچ گیت هستند و آمار خود سایت هم نشان‌دهنده افزایش استفاده از آن است. با توجه به نقش که ریسرچ گیت در دسترسی به مقاله‌ها و آمارهایی که نشان می‌دهد درصد قابل توجهی از مقاله‌های قابل دسترسی به شکل رایگان در حقیقت به شکل غیرقانونی در دسترس هستند (مثل کوی، ۲۰۰۹)، بررسی وضعیت مقاله‌های ریسرچ گیت از این لحاظ ضروری به نظر می‌رسد.

روش شناسی

در زمان گردآوری داده‌ها (اواخر ۱۳۹۴)، ریسرچ گیت ۸۰ میلیون اثر منتشر شده داشت که ۱۹ میلیون آن تمام متن بود. محاسبه حجم نمونه با سطح اطمینان ۹۵ درصد و فاصله اطمینان ۵ عدد ۳۸۰ را نشان می‌دهد^۲. با این حال، پژوهشگر حجم نمونه را برای سادگی محاسبه‌ها و نیز اطمینان از تنوع داده‌ها عدد روند ۵۰۰ در نظر گرفت. در آن زمان ریسرچ گیت یک سری فایل‌های نقشه سایت ایکس‌ام‌ال (xml) داشت (در حال حاضر، ریسرچ گیت فایل‌های ایکس‌ام‌ال را حذف کرده است). صفحه اصلی این نقشه‌ها در پیوند زیر قرار داشت که شامل آدرس لیست‌های ایکس‌ام‌ال اعضا و انتشارات بود.

<https://www.researchgate.net/sitemaps/sitemap-index.xml>

هر صفحه نقشه سایت مربوط به انتشارات شامل آدرس یو آر آل ۵۰ هزار مقاله موجود روی سایت ریسرچ گیت بود. در زمان گردآوری داده ۴۳۷ عدد از این فایل‌های ایکس‌ام‌ال موجود بود که از

<http://www.researchgate.net/sitemaps/sitemap-publications1.xml>

شروع می‌شد و تا صفحه زیر ادامه داشت.

<http://www.researchgate.net/sitemaps/sitemap-publications437.xml>

آدرس هر مقاله به شکل زیر در این صفحات ایکس‌ام‌ال مشخص شده بود:

https://www.researchgate.net/publication/1740555_Koszul_duality_and_modular_representations_of_semi-simple_Lie_algebras

1. Thelwall & Kousha

۲. حجم نمونه در این سایت محاسبه شد:
<http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>

در مجموع، آدرس حدود ۲۱,۸۵۰,۰۰۰ مقاله در این ۴۳۷ صفحه ایکس‌ام‌ال موجود بود. برای گردآوری داده‌ها ابتدا ۲۰ عدد تصادفی از ۱ تا ۴۳۷ انتخاب شد و صفحات ایکس‌ام‌ال

معادل آنها از ریسرچ گیت فروگذاری شد که در نهایت شامل آدرس یک میلیون مقاله می‌شد. این آدرس‌ها به یک فایل اکسل منتقل شد و از بین آنها یک نمونه تصادفی ۵۰۰ تایی انتخاب شد. از آنجا که این آدرس‌ها شامل مقاله‌های غیرانگلیسی، مقاله‌های کنفرانس‌ها، مقاله‌های بدون متن کامل و غیره نیز می‌شد، در انتخاب نمونه ۵۰۰ تایی فقط آثاری انتخاب شد که به زبان انگلیسی و متن کامل آنها روی ریسرچ گیت موجود بود؛ مقاله مرتبط با یک مجله مشخص بود و متن کامل توسط یکی از نویسندگان مقاله روی ریسرچ گیت آرشیو شده بود. سپس با بررسی صفحه مقاله در ریسرچ گیت، اطلاعات مربوط به آن ثبت شد از جمله تعداد دالود، تعداد بازدید، تعداد استناد، سال نشر، تعداد نویسنده، نام مجله، نوع نسخه مقاله (پیش از چاپ یا نسخه قبل از داوری، پس از چاپ یا نسخه پس از داوری، و نسخه فایل نهایی یا نسخه ناشر)، حوزه موضوعی مجله، تاریخ بازگذاری فایل روی ریسرچ گیت و شماره نویسنده مسئول بازگذاری در میان نویسندگان با بازدید از صفحه نویسنده‌ای که مقاله را روی ریسرچ گیت قرار داده بود، اطلاعات مربوط به وی نیز گردآوری شد شامل جنسیت، کشور وابستگی سازمانی، حوزه موضوعی وی، وجود عکس در پروفایل وی، تعداد انتشارات، تعداد مقاله مجله، تعداد مقاله مجله تمام‌متن، و عدد آرچی وی. عدد آرچی، شاخصی است که ریسرچ گیت با استفاده از آماری مثل تعداد مقاله و دالود و موارد دیگر برای نشان دادن وضعیت فرد در جامعه علمی محاسبه می‌کند.

برای اینکه مشخص شود مقاله با نقض یا با رعایت حق نشر ناشر در ریسرچ گیت فراگذاری شده است یا نه، نام مجله در سایت شریپا/ رومثو^۲ جستجو شد و سیاست خود انتشاری مجله ثبت شد. سپس با توجه به اینکه فایل تمام‌متن چه نسخه‌ای از مقاله بود، به پرسش‌های زیر پاسخ داده شد:

- اگر مقاله، نسخه پیش از چاپ است، مجله باید اجازه خودآرشیوی نسخه پیش از چاپ را بدهد.

- اگر مقاله، نسخه پس از چاپ است، مجله باید اجازه خودآرشیوی نسخه پس از چاپ را بدهد. اگر مجله تأخیری در خودآرشیوی نسخه پس از چاپ دارد، تاریخ فراگذاری مقاله در ریسرچ گیت باید از تاریخ نشر مقاله به‌علاوه میزان تأخیر تعیین شده توسط ناشر (مثلاً ۱۲ ماه) بیشتر باشد.

- اگر مقاله، نسخه نهایی یا پی‌دی‌اف ناشر است، مجله یا باید دسترسی آزاد یا تلفیقی باشد که گزینه انتشار مقاله به‌شکل دسترسی آزاد داشته باشد و مقاله با این شیوه منتشر شده باشد، یا اجازه خودانتشاری نسخه نهایی را بلافاصله یا با تأخیر داده باشد. همچنین، تمام مقاله‌های این گروه در سایت مجله رؤیت شدند تا مشخص شود که

1. RG Score
2. <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/search.php>

آیا در سایت خود مجله نیز مقاله به شکل رایگان قابل دسترس است یا خیر. لازم به ذکر است مجله‌های تلفیقی یا هیبرید، مجله‌هایی هستند که دسترسی آزاد نیستند، اما به نویسندگان این امکان را می‌دهند که اگر مایل بود با پرداخت هزینه، مقاله‌اش را به صورت دسترسی آزاد منتشر کند.

یافته‌ها

۵۰۰ مقاله مورد بررسی از ۴۶۴ مجله بودند. ۱۰۷ مقاله (۲۱/۴ درصد) متعلق به مجله‌های دسترسی آزاد و ۳۹۳ مقاله (۷۸/۶ درصد) متعلق به مجله‌های غیردسترسی آزاد بودند.

نسخه مقاله و رنگ مجله

با توجه به نوع نسخه‌ای که نویسندگان در ریسرچ گیت آرشیو کرده‌اند (جدول ۱)، متن کامل بیش از چهارپنجم مقاله‌ها نسخه نهایی ناشر بود که نزدیک به نیمی از آنها توافقنامه حق نشر ناشر را نقض کرده‌اند. تعداد مقاله‌های پیش از چاپ ۶۷ مقاله بود که تنها دو مورد از آنها ناقض حق نشر بودند، به این علت که ناشران این مجله‌ها اجازه آرشیو کردن نسخه پیش از چاپ را نداده بودند.

جدول ۱. نسخه مقاله و نرخ نقض حق نشر

مقاله‌های ناقض حق نشر		کل مقاله‌ها		
درصد از مقاله‌های ناقض	تعداد	درصد از کل	تعداد	
۳	۲	۱۳/۴	۶۷	پیش از چاپ
۸۰/۷	۲۱	۵/۲	۲۶	پس از چاپ
۴۸/۱	۱۹۶	۸۱/۲	۴۰۷	نسخه ناشر
۴۰/۲	۲۰۱	۱۰۰	۵۰۰	جمع

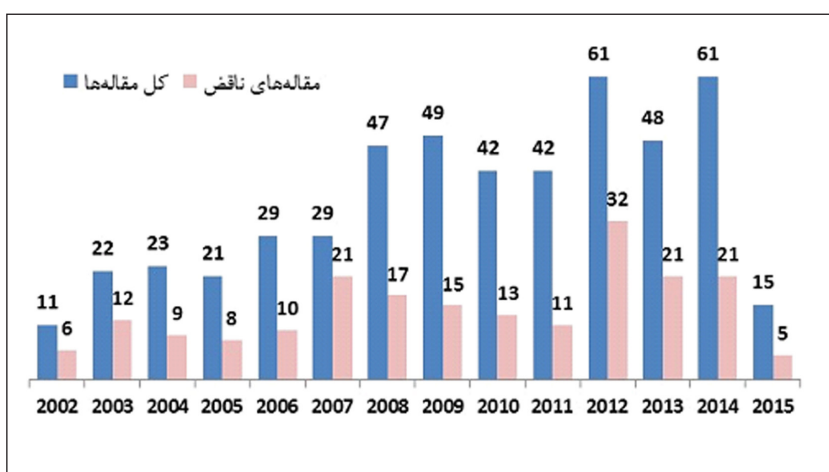
بیش از نیمی از مجله‌ها (۵۸ درصد) سبز بودند (جدول ۲). رنگ سبز به معنای آن است که ناشر اجازه خودآرشیوی مقاله را به شکل پیش از چاپ، یا پس از چاپ یا نسخه نهایی می‌دهد. بیشتر مقاله‌هایی که حق نشر را نقض کرده‌اند (۶۹/۷ درصد) از مجله‌های سبز بودند. ۳۱ مجله آبی بودند که اجازه آرشیو نسخه پس از چاپ یا نسخه نهایی را می‌دهند. ۸۳ مجله زرد بودند که اجازه آرشیو نسخه پیش از چاپ را می‌دهند و ۳۱ مجله سفید بودند که اجازه هیچ نوع خودآرشیوی را نمی‌دهند. ۴۸ مجله نیز در شریا بررسی نشده بودند و ۱۵ مورد هم در پایگاه شریا یافت نشد. مواردی که اطلاعات آنها در شریا یافت نشد از طریق سایت مجله بررسی شد.

جدول ۲. رنگ مجله‌های منتشرکننده مقاله‌ها

مقاله‌های ناقص حق نشر		کل مقاله‌ها		رنگ شریا
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۶۹/۷	۱۴۰	۵۸/۶	۲۹۳	سبز
۳	۶	۶/۲	۳۱	آبی
۱۹/۴	۳۹	۱۶/۶	۸۳	زرد
۴	۸	۶/۲	۳۱	سفید
۳/۵	۷	۹/۶	۴۸	رنگ‌بندی نشده
۰/۵	۱	۳	۱۵	پیدا نشد
۱۰۰	۲۰۱	۱۰۰	۵۰۰	کل

ویژگی‌های مقاله‌ها

سال نشر کل مقاله‌ها (ستون تیره) و مقاله‌های ناقص حق نشر (ستون روشن) در شکل ۱ نشان داده شده است. بیشترین تعداد مقاله در کل در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۴ منتشر شده بود. بیشترین مقاله ناقص حق نشر مربوط به سال ۲۰۱۲ بود.

شکل ۱. سال نشر مقاله‌ها

تعداد استناد، دانلود و بازدید از کل مقاله‌ها و مقاله‌های ناقص حق نشر در جدول ۳ آورده شده است. میانه تعداد استناد در کل مقاله‌ها و مقاله‌های ناقص حق نشر چهار بود و میانه دانلود برای کل مقاله‌ها ۲۹ و برای مقاله‌های ناقص حق نشر ۳۱ بود. آزمون ناپارمتری

من- ویتنی (که برای بررسی تفاوت معناداری میان دو گروه مستقل به کار می رود) تفاوت معناداری میان مقاله‌های ناقض حق نشر و سایر مقاله‌ها از نظر تعداد بازدید، دانلود، و استناد نشان نداد.

جدول ۳. تعداد بازدید و دانلود و استناد مقاله‌ها

مقاله‌های ناقض حق نشر			کل مقاله‌ها					
انحراف معیار	میانگین	میانگین	انحراف معیار	میانگین	بیشینه	کمینه		
۸۰/۹	۸۹	۱۰۲/۵	۷۰/۳	۸۷	۹۶/۸	۵۵۴	۷	تعداد بازدید
۸۲/۵	۳۱	۵۸/۶	۷۷/۶	۲۹	۵۷	۷۶۸	۰	تعداد دانلود
۲۷/۵	۴	۱۴/۵	۳۶/۲	۴	۱۵/۵	۵۰۲	۰	تعداد استناد

جدول ۴ حوزه موضوعی مجله‌هایی را نشان می‌دهد که مقاله‌ها در آنها منتشر شده‌اند. این دسته‌بندی براساس دسته‌بندی موضوعی مجله در پایگاه اسکوپوس است. حوزه عمومی مربوط به مجله‌هایی است که حوزه خاصی ندارند و در چندین حوزه علمی مقاله منتشر می‌کنند مانند Nature. بیشترین مجله مربوط به علوم فیزیکی و کمترین مربوط به علوم اجتماعی بود. اما موارد نقض حق نشر در میان آثار علوم اجتماعی بیش از سایر حوزه‌ها بود.

جدول ۴. حوزه موضوعی مجله‌ها

مقاله‌های ناقض حق نشر		کل مقاله‌ها		حوزه موضوعی
درصد از کل	تعداد	درصد از کل	تعداد	
۳۳/۶	۴۴	۲۶/۲	۱۳۱	علوم سلامت
۴۳/۹	۴۷	۲۱/۴	۱۰۷	علوم زیستی
۴۳/۷	۸۷	۳۹/۸	۱۹۹	علوم فیزیکی
۴۵/۱	۲۳	۱۰/۲	۵۱	علوم اجتماعی
۰	۰	۲/۴	۱۲	عمومی
-	۲۰۱	۱۰۰	۵۰۰	جمع کل

$$X^2 = 4.3, df = 3, sig > 0.05$$

(با حذف مقوله عمومی)

ویژگی‌های نویسندگان

در کل، هر مقاله به‌طور متوسط ۴/۵ نویسنده داشت (انحراف معیار ۲/۹). میانگین تعداد نویسندگان برای مقاله‌های ناقص حق نشر ۴/۶ (انحراف معیار ۲/۸) بود که تفاوت چندانی با میانگین مقاله‌های غیرمتناقض یعنی ۴/۴ (انحراف معیار ۳) نداشت. ۴۶ مقاله تک‌نویسنده بودند و نزدیک به یک‌سوم (۳۱/۸ درصد) مقاله‌ها توسط نویسندگان نخست و حدود یک‌پنجم توسط نویسندگان آخر در ریسرچ گیت آرشیو شده بود. نوشتن ۱۳۵ مقاله همکاری بین‌المللی مشاهده شد و فراگذاری مقاله‌ها در ریسرچ گیت بین ۳ ژانویه ۲۰۱۴ و ۲ آگوست ۲۰۱۵ انجام شده بود.

از ۵۰۰ نویسنده مسئول آرشیو کردن متن کامل مقاله‌ها در ریسرچ گیت، ۴۰۷ نفر مرد و ۹۳ نفر زن بودند. مردان، مسئول فراگذاری ۸۳/۶ درصد از مقاله‌های ناقص حق نشر بودند. پروفایل ۳۷۹ نویسنده حاوی تصویر بود. وجود تصویر را می‌توان نشانه‌ای از تعامل عضو با سایت دانست. جدول ۵ شاخص‌های آماری را برای نویسندگان کل مقاله‌ها و مقاله‌هایی که برخلاف سیاست حق نشر ناشر در ریسرچ گیت فراگذاری شده‌اند نشان می‌دهد. آزمون مجذور خی تفاوت معناداری از نظر جنسیت یا وجود تصویر بین نویسندگان ناقص و غیرناقص نشان نداد.

جدول ۵. ویژگی‌های نویسندگان مقاله‌ها

مقاله‌های ناقص حق نشر		کل مقاله‌ها			
درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۸۳/۶	۱۶۸	۸۱/۴	۴۰۷	مرد	جنسیت
۱۶/۴	۳۳	۱۸/۶	۹۳	زن	
۷۹/۶	۱۶۰	۷۵/۸	۳۷۹	بله	وجود تصویر
۲۰/۴	۴۱	۲۴/۲	۱۲۱	خیر	
۷	۱۴	۹/۲	۴۶	تک نویسنده	
۳۱/۸	۶۴	۳۱/۸	۱۵۹	فراگذاری توسط نویسنده نخست	
۲۴/۳	۴۹	۲۱/۶	۱۰۸	فراگذاری توسط نویسنده آخر	
۳۰/۸	۶۲	۲۷	۱۳۵	بله	هم‌تألیفی بین‌المللی
۶۹/۲	۱۳۹	۷۳	۳۶۵	خیر	

میانگین تعداد انتشارات (شامل همه نوع اثر از جمله مقاله مجله و همایش و غیره) برای هر

نویسنده ۴۸ بود. این عدد برای نویسندگان ناقض حق نشر ۴۹ بود. میانه عدد آر جی برای همه نویسندگان و نیز برای نویسندگان ناقض حق نشر یکسان و ۲۶ بود. علت توجه به میانه در اینجا این است که داده‌ها دارای چولگی بود و میانه، شاخص واقعی تری به نظر می‌رسد (نگاه کنید به جدول ۶).

جدول ۶. آمار انتشارات نویسندگان

مقاله‌های ناقض حق نشر			کل مقاله‌ها				
انحراف معیار	میانه	میانگین	انحراف معیار	میانه	میانگین	بیشینه	کمینه
۱۰/۹	۲۶	۲۶/۴	۱۱/۹	۲۶	۲۵/۴	۵۶	۰
۱۰۰/۶	۴۹	۸۵/۱	۱۰۱/۶	۴۸	۸۰/۱	۱۲۷۵	۱
۸۸/۸	۴۲	۷۲/۹	۹۵/۳	۴۰	۷۰/۱	۱۲۶۲	۱
۵۳/۲	۱۸	۳۱/۲	۴۲/۴	۱۶	۲۸/۲	۵۹۷	۰

از نظر کشور وابستگی سازمانی، ۵۰۰ نویسنده از ۶۱ کشور بودند که ۱۰ کشور برتر از نظر تعداد نویسنده در جدول ۷ نشان داده شده است. کشورهای امریکا، بریتانیا، و چین که تعداد مقاله بیشتری نسبت به کشورهای دیگر منتشر کرده بودند در بالای جدول قرار دارند. اما در مورد نقض حق نشر، رتبه ۱۰ کشور نخست قدری متفاوت است. بعضی کشورها مثل چین، ایتالیا و فرانسه به رتبه بالاتری صعود کرده‌اند و برخی مثل آلمان، بریتانیا، و هند به رتبه پایین تری رفته‌اند. به این معنی که مقاله کمتری در میان موارد نقض حق نشر داشتند. سهم ایران از ۵۰۰ مقاله، ۱۰ مقاله (۲ درصد) بود که ۳ مقاله ناقض حق نشر بود.

جدول ۷. کشور وابستگی سازمانی نویسندگان

مقاله‌های ناقض حق نشر			کل مقاله‌ها		
درصد	تعداد	کشور	درصد	تعداد	کشور
۱۸/۹	۳۸	امریکا	۲۱/۴	۱۰۷	امریکا
۶	۱۲	چین	۵/۶	۲۸	بریتانیا
۶	۱۲	ایتالیا	۵/۴	۲۷	چین

مقاله‌های ناقض حق نشر			کل مقاله‌ها		
درصد	تعداد	کشور	درصد	تعداد	کشور
۵/۵	۱۱	فرانسه	۴/۸	۲۴	آلمان
۵	۱۰	آلمان	۴/۴	۲۲	هند
۴/۵	۹	ترکیه	۴/۴	۲۲	ایتالیا
۴/۵	۹	بریتانیا	۴/۲	۲۱	فرانسه
۳/۹	۸	کانادا	۴/۲	۲۱	اسپانیا
۳/۹	۸	هند	۳/۲	۱۶	کانادا
۳/۹	۸	هلند	۲/۸	۱۴	هلند
۳۷/۸	۷۶	۳۳ کشور دیگر	۳۹/۶	۱۹۸	۵۱ کشور دیگر

نویسندگان براساس حوزه موضوعی به چهار گروه علوم سلامت، علوم زیستی، علوم فیزیکی، و علوم اجتماعی دسته‌بندی شدند (جدول ۸). برخی که اطلاعات کافی در پروفایل خود در مورد گروه علمی محل فعالیت خود ارائه نکرده بودند در گروه نامشخص قرار گرفتند. علوم فیزیکی بیشترین نویسنده و علوم اجتماعی کمترین نویسنده را در میان کل مقاله‌ها داشتند. با این حال، علوم اجتماعی بیش از سایر علوم دارای موارد نقض حق نشر بود؛ زیرا مشکل نقض حق نشر در بیش از ۵۰ درصد مقاله‌های آنان وجود داشت.

جدول ۸. حوزه موضوعی نویسندگان

مقاله‌های ناقض حق نشر		کل مقاله‌ها		حوزه موضوعی
درصد در هر ردیف	تعداد	درصد از کل	تعداد	
۳۸/۸	۴۰	۲۰/۶	۱۰۳	علوم سلامت
۳۶/۶	۴۱	۲۲/۴	۱۱۲	علوم زیستی
۴۰/۹	۸۵	۴۱/۶	۲۰۸	علوم فیزیکی
۵۱/۷	۳۰	۱۱/۶	۵۸	علوم اجتماعی
۲۶/۳	۵	۳/۸	۱۹	نامشخص
-	۲۰۱	۱۰۰	۵۰۰	جمع کل

$X^2 = 3.8, df = 3, sig > 0.05$ (با حذف مقوله نامشخص)

نتیجه گیری

ریسرچ گیت به منبع عظیمی برای دسترسی رایگان به متن مقاله‌های مجله‌ها تبدیل شده است. وجود متن کامل مقاله‌ها در ریسرچ گیت به همراه قدرت جستجوی گوگل اسکالر که این آثار را جستجوپذیر می‌کند، فرصت بزرگی برای دسترس‌پذیر کردن آثار علمی برای خوانندگان فراهم آورده است. ریسرچ گیت در سال ۲۰۱۵ مدعی شد که از ۸۰ میلیون مقاله ثبت شده در آن، ۱۹ میلیون حاوی متن کامل بودند که معادل ۲۴ درصد است، اما از طرف دیگر، چالشی نیز برای ناشران مجله‌ها محسوب می‌شود.

بخش قابل توجهی از این فایل‌ها را خود نویسندگان در ریسرچ گیت قرار داده‌اند. این پژوهش نشان داد که چهارپنجم مقاله‌های تمام‌متن ریسرچ گیت (۸۱/۲ درصد) به‌نوعی فایل نهایی منتشرشده توسط ناشر بودند. این عدد، قابل توجه است، به‌ویژه اگر با ۵۹ درصد پژوهش کوی (۲۰۰۹) مقایسه شود. کوی (۲۰۰۹) نشان داد که ۳۸ درصد از مقاله‌های تمام‌متن سیاست حق نشر ناشر را نقض کرده‌اند. این رقم در پژوهش حاضر ۴۰/۲ درصد بود که افزایش چشمگیری را نشان نمی‌دهد. همان‌طور که یافته‌های کوی نشان داد، مشکل اصلی در مورد نقض حق نشر مربوط به زمانی است که نویسندگان نسخه پی‌دی‌اف نهایی را که ناشر تهیه کرده است خودآرشیوی می‌کنند این مسئله در پژوهش حاضر نیز تأیید شد. از نظر ویژگی‌های مقاله‌ها، همان‌طور که تلوال و کوشا (۲۰۱۶) اشاره کردند، مقاله‌های ریسرچ گیت به‌طور عمده مقاله‌هایی هستند که مدت زیادی از انتشار آنها نگذشته است. پژوهش حاضر نیز همین را نشان داد. قدیمی‌ترین مقاله مربوط به سال ۲۰۰۲ بود. بیشتر مجله‌ها و نویسندگان، در حوزه علوم فیزیکی و کمترین آنها در حوزه علوم اجتماعی بودند. در پژوهش تلوال و کوشا (۲۰۱۶) نیز علوم انسانی و هنر که در پژوهش حاضر در حوزه موضوعی علوم اجتماعی قرار داده شدند حضور کم‌رنگی در ریسرچ گیت داشتند، اما موارد نقض حق نشر در میان آثار آن بیش از سایر حوزه‌هاست.

پژوهش حاضر محدودیت‌هایی نیز داشت. اگرچه نمونه‌گیری به‌شکل تصادفی و در دو مرحله انجام شد، اما انجام پژوهشی مشابه در مقیاس بزرگ‌تر می‌تواند برای تعمیم مطمئن‌تر یافته‌های این پژوهش مفید باشد. در این پژوهش، مقاله‌های انگلیسی‌زبان مجله‌ها بررسی شد. می‌توان بررسی مشابهی روی مقاله‌های غیرانگلیسی انجام داد. نیاز است که پیمایش و پژوهشی کیفی صورت گیرد تا انگیزه و علت نقض حق نشر در رفتار خودآرشیوی نویسندگان مشخص شود.

با توجه به‌میزان قابل توجه نقض حق نشر در آثار تمام‌متن قابل دسترسی در ریسرچ گیت (۴۰ درصد) لازم است که این سایت اقدامی در این زمینه انجام دهد. در

حال حاضر، ریسرچ گیت با ارسال پیام‌هایی به نویسندگان مقاله‌ها، آنها را به فراگذاری متن کامل مقاله‌هایشان تشویق می‌کند. به‌طور مثال، اگر مجله‌ای از خودانتشاری پشتیبانی می‌کند، ریسرچ گیت پیامی به نویسنده می‌دهد با این مضمون: "مجله این مقاله شما از خودانتشاری پشتیبانی می‌کند، چرا متن کامل را بارگذاری نمی‌کنید؟". اما خوب است که عکس این کار نیز انجام شود. به‌طور مثال، زمانی که نویسنده‌ای اقدام به فراگذاری متن کامل مقاله‌ای می‌کند که مجله یا ناشر آن از خودآرشیوی پشتیبانی نمی‌کند، پیامی برای آگاه کردن نویسنده ارسال شود. در هر صورت، تداوم این خدمت پرترفدار در درازمدت نیازمند توجه بیشتر توسط خود این سایت و اعضای آن به مسئله حق نشر است، وگرنه این سایت ممکن است وارد چالش‌های حقوقی با ناشران مجله‌ها نظیر الزویر شود.

سپاسگزاری: بخشی از هزینه‌های این پژوهش را دانشگاه خوارزمی تأمین کرده است. نویسنده مایل است از آقای محمود سنگری برای کمک در گردآوری بخشی از داده‌ها سپاسگزاری کند.

مآخذ

- اجاق، فرخنده؛ کوشا، کیوان (۱۳۹۰). بررسی الگوی خودآرشیوی نویسندگان ایرانی: مقایسه حوزه‌های علوم و علوم اجتماعی، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۷ (۲)، ۲۸۵-۳۰۴.
- Cabanac, G. (2016). Bibliogifts in libgen? a study of a text-sharing platform driven by biblioleaks and crowdsourcing. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67 (4), 874-884. Doi: 10.1002/asi.23445
- Covey, D. T. (2009). Self-archiving journal articles: a case study of faculty practice and missed opportunity. *Portal: Libraries and the Academy*, 9 (2), 223-251. Doi: 10.1353/pla.0.0042
- Gadd, E., Oppenheim, C., & Proberts, S. (2003a). RoMEO studies 1: the impact of copyright ownership on academic author self-archiving. *Journal of Documentation*, 59 (3), 243-277. Doi: 10.1108/00220410310698239
- Gadd, E., Oppenheim, C., & Proberts, S. (2003b). RoMEO studies 4: an analysis of journal publishers' copyright agreements. *Learned publishing*, 16 (4), 293-308. Doi: 10.1087/095315103322422053
- Inaba, R., & Yamazaki, R. (2015). *Survey on Copyright Infringement of Digital Contents: A Case Study of Japanese University Students*. In International Conference on Human-

- Computer Interaction, 2-7 August, (pp. 657-660). Springer International Publishing.
Doi: 10.1007/978-3-319-21383-5_110
- Jamali, H. R., Russell, B., Nicholas, D. & Watkinson, A. (2014). Do online communities support research collaboration? *Aslib Journal of Information Management*, 66 (6), 603-622. Doi: 10.1108/AJIM-08-2013-0072
- Jamali, H. R., & Nabavi, M. (2015). Open access and sources of full-text articles in Google scholar in different subject fields. *Scientometrics*, 105 (3), 1635-1651. Doi: 10.1007/s11192-015-1642-2
- Jamali, H. R., Nicholas, D., & Herman, E. (2016). Scholarly reputation in the digital age and the role of emerging platforms and mechanisms. *Research Evaluation*, 25 (1), 37-49. Doi: 10.1093/reseval/rvv032
- Laakso, M. (2014). Green open access policies of scholarly journal publishers: a study of what, when, and where self-archiving is allowed. *Scientometrics*, 99 (2), 475-494. DOI: 10.1007/s11192-013-1205-3
- Martín-Martín, A., Orduña-Malea, E., Ayllón, J. M., & Delgado López-Cózar, E. (2014). *Does Google scholar contain all highly cited documents (1950-2013)?* (EC3 Working Papers, 19). Cornell University Library. Retrieved 1 June 2016, from <http://arxiv.org/abs/1410.8464>
- Thelwall, M., & Kousha, K. (2016). Research gate articles: Age, discipline, audience size, and impact. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. Doi: 10.1002/asi.23675

استناد به این مقاله:

جمالی مهموئی، حمیدرضا (۱۳۹۷). نقض حق نشر در خودآرشیوی ریسرچ گیت. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۹ (۱)، ۵۱-۶۵.